

1.10.2015

Dnrot 4101 ja 4662/4/14

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Niemelä

RIKOSVAHINKOKORVAUKSEN PERINTÄ VAHINGONAIHEUTTAJAN KUOLINPESÄLTÄ

1

KANTELUT

A ja B (jäljempänä myös kantelijat) ovat 29.9.2014 ja 18.10.2014 oikeusasiamiehelle osoittamissaan kantelukirjeissään kertoneet samasta tapahtumaketjusta ja arvostelleet viranomaisten menettelyä sen yhteydessä.

A:n isä ja B:n puoliso C oli 21.1.2012 käynyt kiinni lähihoitajaan. C oli kuollut pian tämän jälkeen. Jäljempänä tarkemmin selostettavien tapahtumien seurauksena C:n kuolinpesä oli saanut syyskuussa 2014 laskun, jonka perustana oli Valtiokonttorin lähihoitajalle maksama rikosvahinkokorvaus.

Kantelijat arvostelevat sitä, etteivät he olleet saaneet tietoa asiassa tehdystä rikosilmoituksesta ja tutkinnan keskeyttämisestä tai rikosvahinkohakemuksesta. Kanteluissa arvostelua saavat osakseen sairaala, poliisi, syyttäjät, Valtiokonttori ja Oikeusrekisterikeskus.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatiedot

Kantelijoiden kuollut isä ja puoliso oli siis hieman ennen kuolemaansa käynyt kiinni hoitajaan. Hoitaja oli tehnyt asiasta rikosilmoituksen, mutta kihlakunnansyyttäjä määräsi 23.2.2012 antamallaan päätöksellä esitutkinnan lopetettavaksi tutkinnanjohtajan esityksestä. Syyttäjä oli todennut päätöksessään C:n olevan sairaalassa hoidossa ja että tuomioistuimien ei todennäköisesti tulisi tuomitsemaan potilasta, joka ei terveydentilan vuoksi itse kykene täysin hallitsemaan itseään. Syyttäjälle ei siten ollut mennyt tietoa C:n kuolemasta. Poliisi oli tehnyt päätöksen tutkinnan päättämisestä 7.3.2012. Sanotun päätöksen mukaan syyttäjä olisi ilmoittanut tutkinnan päätöksestä niin asianomistajalle (lähihoitaja) kuin rikoksesta epäillylle (C).

Lähihoitaja teki asiaan liittyen myös rikosvahinkohakemuksen. Valtiokonttori antoi siihen 5.12.2012 päätöksensä. Se hylkäsi hoitajan korvausvaatimuksen kärsimyksestä, mutta myönsi hänelle korvausta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta 2 000 euroa sekä tilapäisestä psyykkisestä haitasta 1 000 euroa. Perusvähennyksen jälkeen korvausten yhteismäärä oli 2 800 euroa.

Valtiokonttori siirsi 10.10.2013 rikosvahinkolain 31 ja 32 §:ien nojalla korvausasian Oikeusrekisterikeskukselle perintää varten. Oikeusrekisterikeskus lähetti C:n kuolinpesän hoitajalle B:lle 2.9.2014 vaatimuskirjeen, jossa ilmoitettiin Valtiokonttorin edellä mainitusta korvauspäätöksestä. Kirjeen mukana oli myös tilisiirtolomake ja kehoitus maksaa edellä

mainittu 2 800 euroa viimeistään 27.9.2014, jotta asiassa vältytään oikeudellisilta toimenpiteiltä. B on laskun saatuaan ollut puhelimitse yhteydessä Oikeusrekisterikeskukseen. Hän maksoi laskun 28.9.2014.

3.2

Valtiokonttorin selvitys

Valtiokonttori on selostanut rikosvahinkolain mukaisen korvausprosessin etenemistä Valtiokonttorissa ja omia toimenpiteitään nyt puheena olevassa rikosvahinkoasiassa.

Valtiokonttori katsoi saamiensa selvitysten perusteella korvausten hakijana olleen lähihoitajan joutuneen rikoksen kohteeksi 21.1.2012. Hän oli lain edellyttämällä tavalla ilmoittanut asiasta poliisille ja hänen vammoista oli olemassa lääketieteellinen selvitys, joten edellytykset korvata vahinko rikosvahinkolain mukaisesti olivat olemassa. Se, että asiasta ei ollut olemassa korvaustuomiota, ei ollut este korvausten maksamiselle, sillä asiasta oli olemassa poliisitutkintailmoitus sekä muut selvitykset, joiden perusteella hakijan oli näytetty joutuneen väkivallan kohteeksi. Rikoksen uhrilla oli siten lain mukainen oikeus saada korvausta valtion varoista.

Valtiokonttorin mukaan vahingonaiheuttajan syyntakeettomuus ei vaikuta rikoksen uhrin oikeuteen saada korvausta valtion varoista. Vakiintuneen korvauskäytännön mukaan Valtiokonttori suorittaa korvauksia myös tilanteissa, joissa rikoksen tekijä on todettu tuomioistuimessa syyntakeettomaksi tai esitutkinta on päätetty lopettaa tekijän syyntakeettomuuden vuoksi. Toisin sanoen Valtiokonttori ei voi hylätä korvaushakemusta sillä perusteella, että tekijä on ollut syyntakeeton. Rikosvahinkolain mukaiset korvaushakemukset käsitellään siitä näkökulmasta, onko hakija joutunut rikoksen kohteeksi. Myöskään vahingonaiheuttajan kuolema ei vaikuta tai poista uhrin oikeutta saada korvausta valtion varoista.

Vahinko on aiheutunut työaikana ja ollut siten myös työtapaturma. Koska tapaturmavakuutuslain mukaan työntekijälle ei korvata kivun ja säryn tai muun tilapäisen haitan korvausta, on rikoksen uhrilla oikeus saada korvausta edellä mainitusta haitasta rikosvahinkolain mukaan. Hakija on tässä tapauksessa hakenut Valtiokonttorista vain sellaisia korvauksia, joita työntekijän tapaturmavakuutus ei korvaa. Valtiokonttori on tutkinut mitä korvauksia hakija on saanut tapaturmavakuutuslain mukaan ja on selvitetty, että työntekijän tapaturmavakuutuksesta on suoritettu eri korvauslajeja, kuin mitä Valtiokonttorista on haettu tai mahdollista saada.

Rikosvahinkolain mukaiseen korvausprosessiin Valtiokonttorissa ei kuulu vahingon aiheuttajan tai hänen omaistensa kuuleminen. Vahingonaiheuttajalle ei myöskään ilmoiteta sitä, jos rikoksen uhri hakee korvausta Valtiokonttorilta. Sellaista edellytystä tai vaatimusta ei ole laissa asetettu eikä sitä voida pitää rikoksen uhrin asema huomioon ottaen tarkoituksenmukaisena ja hyväksyttävänä. Valtiokonttorin antamia korvauspäätöksiä ei myöskään lähetetä tiedoksi rikoksen tekijöille tai muille vahingosta vastuussa oleville, sillä laissa ei ole asetettu sellaista vaatimusta eikä tätä voida pitää rikoksen uhrin asema huomioon ottaen hyväksyttävänä.

Suoritettuaan rikosvahinkolain mukaiset korvaukset Valtiokonttori siirtää asian takaisinperintää varten Oikeusrekisterikeskukselle, jonka tehtävänä on hoitaa Valtiokonttorin maksamien korvausten takaisinperintä. Siirron yhteydessä Oikeusrekisterikeskukseen toimitetaan Valtiokonttorin korvauspäätös ja muut asiaan liittyvät asiakirjat, joista ilmenee valtion varoista rikoksen uhrille maksettujen korvausten määrä, laatu ja peruste sekä myös muut asiaan liittyvät tiedot. Valtiokonttori ei ota kantaa Oikeusrekisterikeskuksen takaisinperinnän prosessiin, vaan harkinta ja päätöksenteko takaisinperinnästä kuuluvat yksinomaan Oikeusrekisterikeskukselle. Oikeusrekisterikeskus hoitaa takaisinperinnän itsenäisesti ja käyttää valtion puhevaltaa asiassa. Näin ollen Valtiokonttori ei ole katsonut aiheelliseksi tai

käytännössä mahdolliseksi informoida kantelijoita esimerkiksi maksuvapautuksen hakemisessa.

Valtiokonttori pahoittelee selvityksessään kantelijoille aiheutunutta mielipahaa ja prosessista aiheutunutta taloudellista vahinkoa.

3.3

Oikeusrekisterikeskuksen selvitys

Oikeusrekisterikeskus on selvityksessään ilmoittanut huolehtivansa sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n 1 momentin 7 kohdan ja 3 §:n 1 momentin nojalla rikosvahinkolain 31 §:n mukaiseen valtion takautumisoikeuteen perustuvan saamisen täytäntöönpanosta sekä käyttävänsä muutenkin valtion puhevaltaa saamisen täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa.

Keskuksen mukaan pääsääntöisesti Valtiokonttori maksaa rikosvahinkokorvausta vahingonkärsijälle sen jälkeen, kun asia on käsitelty tuomioistuimessa rikosasioiden käsittelystä säädettyssä järjestyksessä. Näissä tapauksissa rikosvahinkolain 31 §:n mukainen takautumisoikeus määräytyy tuomioistuimen vahingonkorvausta koskevan tuomion ja Valtiokonttorin korvauspäätöksen mukaisesti. Eräissä tapauksissa Valtiokonttori voi rikosvahinkolain 27 §:n perusteella maksaa korvausta, vaikka asiaa ei ole käsitelty tuomioistuimessa. Näistä asioista käytetään vakiintuneesti nimitystä "vaatimuskirjeasia". Koska vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaa kysymystä ei ole käsitelty tuomioistuimessa, ulosottoperustetta ei ole valmiina, kun asia saapuu Oikeusrekisterikeskukselle. Oikeusrekisterikeskuksen tehtävänä on edellä mainitun sakon täytäntöönpanosta annetun lain 3 §:n perusteella käyttää asiassa valtion puhevaltaa Valtiokonttorin korvauspäätöksellä syntyneen saatavan vahvistamiseksi tuomiolla sekä saatavan perimiseksi.

Maksuvelvolliselle lähetetään keskuksen mukaan "vaatimuskirje" joka on luonteeltaan vastaava perimiskirje kuin yksityisen velkojan velalliselleen lähettämä saatavaa koskeva maksumuistutus. Vaatimuskirjeellä ei ole enempiä oikeusvaikutuksia, mutta vanhentumislain mukaisesti se katkaisee saatavan vanhentumisen. Käytännössä velalliset ottavat yhteyttä Oikeusrekisterikeskukseen, jos he haluavat kiistää saatavan perusteen tai määrän. Monessa tapauksessa velalliset maksavat saatavan heti vaatimuskirjeen perusteella tai hakevat saatavalle maksuaikaa.

Jos maksuvelvollinen ei vaatimuskirjeen saatuaan maksa saatavaa, ei ota Oikeusrekisterikeskukseen yhteyttä tai kiistää saatavan perusteen tai määrän, Oikeusrekisterikeskus nostaa maksuvelvollista vastaan kanteen. Pääosa kanteista käsitellään kirjallisessa menettelyssä, ja saatavan määrä vahvistetaan yksipuolisella tuomiolla. Jos saatavan peruste tai määrä on kiistetty, asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä. Vasta tämän vaiheen jälkeen on käytettävissä yksipuolinen tuomio tai tuomio, joka on pätevä täytäntöönpanoperuste ulosottoerinnässä.

Rikosvahinkokorvausten täytäntöönpanon yhteydessä tulee keskuksen mukaan säännöllisesti ilmi tapauksia, joissa aikaisemmin täysin nuhteettomasti elänyt henkilö ennen kuolemaansa ajautuu tekoon, josta seuraa rikosvahinkolain mukainen korvausvelvollisuus. Henkilön elämänhallinta on saattanut järkkyyä esimerkiksi työelämään, sosiaaliin suhteisiin tai kuten nyt puheena olevassa tapauksessa, vakavaan sairauteen liittyvästä syystä.

Oikeusrekisterikeskuksen kannalta erityisen ikäviä ovat ne tapaukset, joissa henkilö on kuollut, eivätkä hänen läheisensä ole saaneet tietoa rikosvahinkokorvauksen perusteena olevasta tapahtumasta. Tällaisia tapauksia esiintyy sekä vaatimuskirjeasioiden että tuomioon perustuvien rikosvahinkokorvausten yhteydessä. Korvausvelvollinen ei ehkä ole halunnut kertoa tapahtumasta ja mahdollisesta tuomiosta läheisilleen tai kuten nyt, hänellä ei ole ollut edes mahdollisuutta kertoa tapahtumasta. Näissä tilanteissa Oikeusrekisterikeskuksen

henkilöstöön kuuluvalle jää tehtäväksi saattaa vainajan läheisten tietoon joskus ikäväkin tapahtuma.

Oikeusrekisterikeskuksen 2.9.2014 lähettämä C:n kuolinpesälle osoitettu vaatimuskirje on luonteeltaan perintäkirje, jolla ilmoitetaan olemassa olevasta saatavasta. Kirjeen saatuaan B on ollut yhteydessä Oikeusrekisterikeskukseen useampaan kertaan ja viimeistään tässä yhteydessä hänen on keskuksen mukaan täytynyt ymmärtää kirjeen luonne ja se, ettei asiassa ole olemassa valituskelpoista tuomiota. B:lle on useampaan otteeseen selvitetty, että asia voidaan viedä haastehakemuksella käräjäoikeuden tutkittavaksi ja käräjäoikeuden tuomiosta kuolinpesällä on valitusmahdollisuus siten, kuin käräjäoikeus erikseen valitusosoituksessa ilmoittaa. B:n puolesta Oikeusrekisterikeskukseen on ollut yhteydessä myös asianajaja, joka on ilmoittanut edustavansa B:tä. Vaatimuskirjeen luonteen on täytynyt tulla B:n tietoon myös tätä kautta.

Kun Valtiokonttori päättää maksaa rikosvahinkokorvausta, se ei erikseen kuule vahingonaiheuttajaa. Vahingonaiheuttajalla ei ole mahdollisuutta valittaa Valtiokonttorin korvauspäätöksestä, mikä asia on tullut B:n tietoon.

B on keskustellut puhelimitse korvauksen täytäntöönpanosta usean Oikeusrekisterikeskuksen viranhaltijan kanssa. Keskuksen on lisäksi ollut yhteydessä useampi toimittaja sekä B:n päämiehekseen ilmoittanut asianajaja. Koska Oikeusrekisterikeskuksen asiakaspuheluja ei toistaiseksi nauhoiteta, keskustelujen yksityiskohtainen sisältö ei nyt ole käytettävissä.

Mahdollisuus saada maksuvapautus valtion saatavasta on poikkeuksellinen menettely. Velalliset eivät yleisesti tunne maksuvapautuslain sisältöä. Lainsäädännössä ei edellytetä erityisen osoituksen antamista maksuvapautushakemuksen tekemiseksi. Toisaalta hallintolain 8 §:n mukaan viranomaisen on annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa. Vaikka Oikeusrekisterikeskus tässä asiassa on B:n kuolinpesän velkoja, hallintolain mukainen neuvontavelvollisuus on olemassa.

Toinen keskuksen selvityksen allekirjoittaneista muistaa keskustelleensa B:n kanssa. Hänen käsityksensä mukaan B on ollut jo tuolloin tietoinen maksuvapautuksen hakumenettelystä. Hän on saanut tiedon maksuvapautusmenettelystä aikaisempien yhteydenottojensa johdosta tai muuta kautta. B on ilmoittanut hakevansa maksuvapautusta, minkä lisäksi hän on ilmoittanut saattavansa asian julkisuuteen sekä kantelevansa asiasta. B:llä on luonnollisesti ollut täysi oikeus kaikkiin edellä mainittuihin toimiin. Tässä yhteydessä B ei ole ollut erityisen kiinnostunut saamaan yksityiskohtaisempia neuvoja maksuvapautuksen hakemiseksi, mutta hänelle on kuitenkin todettu, että korvausta ei kannattaisi maksaa, jos maksuvapautusta hakee, koska tässä tilanteessa mahdollisuus maksuvapautukseen saamiseksi heikkenee olennaisesti. B:n puolesta on sittemmin voimakkaasti lehtikirjoituksessa arvosteltu ilmoitusta, jonka mukaan korvausta ei kannattaisi maksaa. Se, että julkisuudessa on puututtu korvauksen maksamista koskevaan lausumaan, osoittaa, että keskuksesta on yritetty joka tapauksessa antaa B:lle toimintaohjeita, jotka tukevat hänen tavoitettaan saada maksuvapautus. Maksuvapautusta koskevia tarkempia neuvoja on ollut mahdotonta antaa, koska tilanteessa ei ollut sopivaa ottaa kantaa B:n oikeuteen tehdä vapautushakemus Valtiokonttorille. B:lle on lisäksi yritetty selostaa, että tuomioistuinkäsittelyssä kuolinpesällä olisi mahdollisuus vaatia korvauksen määrän sovittelua, jos asia saatettaisiin käräjäoikeuden tutkittavaksi.

Tosiasiallisuudessa mahdollisuudet saada asiassa maksuvapautus ovat olleet heikot. Valtiokonttori päättää maksuvapautuksen myöntämisestä maksuvapautuslain nojalla. Täytäntöönpanosta huolehtivana viranomaisena Oikeusrekisterikeskuksella on mahdollisuus antaa vapautushakemukseen lausunto maksuvapautusasetuksen 3 §:n perusteella.

Seikkoja, joita olisi Oikeusrekisterikeskuksen maksuvapautushakemusta koskevassa lausunnossa arvioitu ja jotka C:n kuolinpesän tapauksessa olisivat vaikuttaneet kielteisesti maksuvapautuksen myöntämisen kannalta, olisivat olleet ainakin seuraavat:

- lähtökohta on, ettei maksuvapautusta myönnetä maksuvapautuslain 1 §:n perusteella, jos korvausvelvollisuutta ei ole tuomiolla tai muulla täytäntöönpanokelpoisella päätöksellä vahvistettu. Vain valtioon virka- tai työsuhteessa ym. olevalle voidaan myöntää maksuvapautuslain 2 §:n perusteella maksuvapautus, vaikka korvausvelvollisuutta ei ole vahvistettu.
- maksuvapautus voidaan myöntää, jos vapautus ei loukkaa valtion etua taikka jos maksun tai korvauksen periminen olisi ilmeisen kohtuutonta. Ennen perimistöimiin ryhtymistä Oikeusrekisterikeskuksessa on tarkistettu, onko kuolinpesässä varoja vai onko se ylivelkainen. C:n tapauksessa vainajan omaisuuden säästö oli perukirjan mukaan 457 825 euroa, joten 2 800 euron korvauksen maksaminen ei olisi ollut maksuvapautuslaissa tarkoitetulla tavoin kohtuutonta.
- maksuvapautuskäytännössä vapautuksen myöntämistä on yleensä puoltanut se, että saatava on ollut jo pitkään perittävänä ja maksuvelvollinen on yrittänyt suorittaa sitä.

B:lle on hallintolain neuvontavelvollisuutta koskevan säännöksen tarkoittamassa laajuudessa puhelimitse selvitetty, onko asiassa mahdollisuus hakea maksuvapautusta. Sitä, onko asiassa tosiasiallisesti mahdollisuutta saada maksuvapautusta, olisi voitu arvioida laajemminkin, jos B olisi ollut halukas kuulemaan Oikeusrekisterikeskuksen edustajan mielipiteitä.

Keskus toteaa yhteenvedossaan, että B on C:n kuolinpesän puolesta maksanut kuolinpesälle osoitetussa vaatimuskirjeessä tarkoitetun rahamäärän. B:lle on riittävässä määrin tehty selväksi, että asiassa ei ole perimiskelpoista tuomiota ja että halutessaan hän voi jättää rahamäärän maksamatta, jolloin asiassa olisi nostettu kanne kuolinpesää vastaan ja kuolinpesä olisi voinut harkintansa mukaan hakea muutosta käräjäoikeuden tuomioon. Oikeudenkäyntikulut eivät vahingonkorvausoikeudenkäynnissä olisi nousseet olennaisesti suuremmiksi kuin jos vastaava asia olisi käsitelty rikosoikeudenkäynnissä. Maksamalla vaatimuskirjeessä mainitun summan B on kuolinpesän puolesta tunnustanut saatavan perusteen ja määrän oikeaksi, minkä hänen on edellä esitetyn perusteella täytynyt ymmärtää. Kuolinpesän kannalta kysymyksessä on ollut perukirjassa tuntemattomaksi jäänyt velka, joka voidaan täydennysperunkirjoituksessa merkitä vainajan velaksi. Valitettavaa asiassa on, että kuolinpesän osakkaat ovat vasta pitkän ajanjakson jälkeen Oikeusrekisterikeskuksen vaatimuskirjeen johdosta saaneet vahinkotapahtumasta tiedon. Saatava ei kuitenkaan ole ollut vanhentunut.

Oikeusrekisterikeskuksella on sakon täytäntöönpanosta annetun lain 2, 3 ja 7–8 pykälien perusteella velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin saatavan täytäntöönpanemiseksi. Oikeusrekisterikeskuksella ei ole yleistä toimivaltaa luopua täytäntöönpanosta. Ainoastaan vähäisen saatavan täytäntöönpanosta voidaan luopua siten kuin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 21 §:ssä säädetään.

3.4

Asian arviointia

3.4.1

Tutkinnan kohdentaminen

Oikeusasiamies ei vakiintuneen käytäntönsä mukaan tutki yli kaksi vuotta vanhoja tapahtumia, ellei tutkimiseen oli erityistä syytä. Nyt puheena oleva hoitajaan kohdistunut teko tapahtui tammikuussa 2012. Rikosilmoitus käsiteltiin helmi-maaliskuussa 2012. Näistä tapahtumista oli kulunut kantelun tekohetkellä siis yli kaksi vuotta.

Puheena olevasta teosta kantelijat ovat nähdäkseni olleet tietoisia jo alkuvuonna 2012. Sen sijaan he ovat kertomansa mukaan saaneet tietää rikosilmoituskäsittelystä, ja myös rikosvahinkoasiasta, vasta saatuaan Oikeusrekisterikeskukselta C:n kuolinpesälle toimitetun vaatimuskirjeen. Käytettävissäni olevassa selvityksessä on merkintä, jonka mukaan rikosilmoituksen käsittelyn päättymisestä olisi lähetetty aikanaan tieto C:lle, joka oli kuitenkin tuolloin jo kuollut. Asiassa ei ole nähdäkseni kuitenkaan syytä epäillä kantelijoiden ilmoitusta sitä, että heillä ei ole ollut tietoa rikosilmoituskäsittelystä ennen syyskuuta 2014.

Kantelijoista A on esittänyt arvostelua myös sairaalan, poliisin ja syyttäjän menettelyihin. Rikosvahinkokorvauksen perustana olevasta tapahtumasta kantelijat ovat olleet nähdäkseni tietoisia jo pitkään ja siitä olisi näin ollen ollut mahdollista kannella jo aikaisemmin. Tapahtumien selvittäminen olisi myös ollut ajallisen yhteyden kiinteyden vuoksi ollut tuolloin helpompaa. Poliisin ja syyttäjän menettelyn tutkintaa puoltaisi se, että kantelijat ovat saaneet niistä tiedon vasta syyskuussa 2014. Erityisiä syitä arvioitaessa merkitystä on kuitenkin annettava myös sille, kuinka hyvin tapahtumat olisivat vielä selvitettävissä, kuinka yksiselitteisen virheellisestä menettelystä asiassa saattaisi olla kyse ja mikä merkitys mahdollisen virheellisen menettelyn todentamisella olisi esimerkiksi kantelijan asian ja oikeusturvan kannalta. Kanteluista ja niiden liitteinä toimitetuista asiakirjoista saatavan selvityksen perusteella edellä kerrottujen menettelyjen osalta ei ole ilmennyt yksiselitteisen virheellistä menettelyä. Ottaen huomioon se lopputulos, johon rikosilmoituksen käsittelyssä oli päädytty, en katso kantelun tutkimiseen poliisin tai syyttäjän osalta olevan myöskään edellytyksiä.

Siirrynkin jäljempänä tarkastelemaan Valtiokonttorin ja Oikeusrekisterikeskuksen menettelyjä. B onkin kohdistanut arvostelunsa yksinomaan niihin ja käsitykseni mukaan myös A:n arvostelun pääasiallisena kohteena on se menettely, jossa C:n kuolinpesälle on toimitettu valtion takautumisoikeuden nojalla vaatimuskirje tilisiirtoineen.

3.4.2

Valtiokonttorin antama päätös rikosvahinkoasiassa

Rikosvahinkolain 1 §:n mukaan rikoksella luonnolliselle henkilölle tai kuolinpesälle aiheutettu vahinko korvataan valtion varoista siten kuin tässä laissa säädetään. Hallituksen esityksessä HE 192/2005 todetaan, että korvauksen saaminen ei kuitenkaan edellytä, että tekijä on tuomittu rikoksesta rangaistukseen. Merkitystä ei ole esityksen mukaan myöskään sillä, että syyteoikeus on vanhentunut tai että tekijä ei nuoren ikänsä tai syntyakeettomuutensa vuoksi ole rikosoikeudellisesti vastuussa teosta.

Valtiokonttorin antaman selvityksen perusteella katson, että se on ratkaissut puheena olevan rikosvahinkoasian sille laissa säädetyn harkintavallan puitteissa. Valtiokonttorin selvityksessään esittämän perusteella katson perustelluksi myös sen, että Valtiokonttori ei ole kuullut C:n kuolinpesää asiassa tai lähettänyt sille korvauspäätöstä tiedoksi.

3.4.3

Valtion takautumisoikeus

Oikeusohjeita

Rikosvahinkolain 31 §:n mukaan hakijan oikeus korvaukseen vahingosta vastuussa olevalta siirtyy valtiolle sinä päivänä, jolloin Valtiokonttori on päättänyt maksaa korvausta, ja enintään siltä osin kuin korvausta on päätetty maksaa.

Lain 32 §:n mukaan valtion takautumisoikeuteen perustuva saaminen peritään sakon täytäntöönpanosta annetun lain mukaisesti. Perintään ei voida ryhtyä ennen kuin tuomio, jolla vahingosta vastuussa oleva on velvoitettu suorittamaan korvausta, on saanut lainvoiman.

Vapautuksen tai helpotuksen myöntämisestä valtion takautumisoikeuteen perustuvan saamisen suorittamisesta on lisäksi voimassa, mitä maksuvapautuslaissa säädetään.

Rikosvahinkolain 31 §:n mukaiseen valtion takautumisoikeuteen perustuva saaminen vahingosta vastuussa olevalta peritään siten kuin sakon täytäntöönpanosta annetussa laissa (1 luku 1 § 7 kohta) säädetään. Saamisen perinnästä huolehtii Oikeusrekisterikeskus (1 luku 3 §).

Maksuvapautuslain mukaisesta maksuvapautuksesta päättäminen kuuluu puolestaan Valtiokonttorin tehtäviin. Lain 1 §:n mukaan Valtiokonttori voi vapauttaa korvausvelvollisen valtiolle tulevan maksun tai korvauksen suorittamisesta osaksi tai kokonaan, jos vapautus ei loukkaa valtion etua taikka jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta.

Takautumisoikeusasian käsittelyaika

Valtiokonttori antoi siis rikosvahinkolain mukaisen korvauspäätöksen nyt puheena olevassa asiassa 5.12.2012. Tämän jälkeen se siirsi lokakuussa 2013 valtion takautumisoikeuteen perustuvan saamisen Oikeusrekisterikeskukselle.

Valtiokonttori ei selvityksensä mukaan ota kantaa takaisinperintäprosessiin, vaan sen mukaan harkinta näiltä osin kuuluu yksinomaan Oikeusrekisterikeskukselle. Käsitykseni mukaan Valtiokonttori siis käytännössä siirtää automaattisesti valtion korvaussaamiset Oikeusrekisterikeskukselle.

Ottaen huomioon sen, että saamisen siirtämiseen ei liity minkäänlaista harkintaa Valtiokonttorin taholta, voidaan siirtämiseen nyt puheena olevassa tapauksessa kulunutta aikaa (8 kuukautta) pitää varsin pitkänä. Valtiokonttori ei ole selvityksessään puuttunut käsittelyaikaan. Takautumisoikeuden kohteena olevien kannalta käsittelyajan pituus ei pääsääntöisesti aiheuta arvostelua, sillä kyse on heidän kannaltaan käytännössä korottomasta maksuajasta. Tästä huolimatta katson, että Valtiokonttorin tulee myös takautumisoikeuden siirroissa pyrkiä hallintolain 23 §:n mukaiseen viivytyksettömään käsittelyyn.

Tämä sama pätee myös asian käsittelyaikaan Oikeusrekisterikeskuksessa. Se on nimittäin lähettänyt kuolinpesälle vaatimuskirjeen vasta runsaan 10 kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun oli saanut rikosvahinkopäätöksen asiakirjoineen Valtiokonttorista. Myöskään keskuksen selvityksestä ei ilmene, mitä toimenpiteitä asia on siltä vaatinut ennen vaatimuskirjeen lähettämistä ja kuinka kauan niihin on kulunut aikaa. Sen sijaan Oikeusrekisterikeskus katsoo, että sillä ei ole yleistä toimivaltaa luopua sille siirretyn saamisen täytäntöönpanosta. Sen mukaan vain vähäisen saatavan täytäntöönpanosta voidaan luopua (laki sakon täytäntöönpanosta 21 §). Tässä tapauksessa keskus ei siis ole käsitykseni mukaan harkinnut sitä, ryhdytäänkö saamista perimään kuolinpesältä vai ei.

Kantelijoiden edustama kuolinpesä saikin tietoonsa valtion saamisen vuosi ja yhdeksän kuukautta Valtiokonttorin antaman korvauspäätöksen jälkeen. C:n kuolemasta oli tuolloin kulunut jo kaksi vuotta ja seitsemän kuukautta, joten kuolinpesälle perintä on ymmärrettävästi tullut suurena yllätyksenä. Pidän asian kokonaiskäsittelyaikaan kohtuuttoman pitkänä ottaen huomioon, että saamani selvityksen mukaan sen enempää Valtiokonttori kuin Oikeusrekisterikeskukseen eivät ole harkinneet sitä, olisiko asiassa edellytyksiä luopua perinnästä tai edes kohtuullistaa perittävää summaa.

Takautumisoikeusmenettely, vaatimuskirje ja maksuvapautusmenettely

Oikeusrekisterikeskus on katsonut, että kantelijat olisivat voineet vaatia korvauksen määrän sovittelua käräjäoikeudessa. Tämä olisi edellyttänyt, että he olisivat jättäneet saatavan maksamatta, jolloin keskus olisi nostanut kuolinpesää vastaan kanteen.

Mitä tulee maksuvapautuksen hakemiseen, keskus katsoo kantelijoiden saaneen tiedon menettelystä tai ainakin heille on informaatiota asiasta yritetty antaa. Keskuksen mukaan ohje jättää saatava maksamatta on perustunut siihen, että yhtenä seikkana maksuvapautusta harkittaessa otetaan huomioon se, onko saatavaa maksettu. Keskuksen arvion mukaan kantelijoiden mahdollisuus saada maksuvapautusta olisi ollut heikko ottaen huomioon kuolinpesän varallisuuden ja sen, että korvausvelvollisuutta ei ollut vahvistettu tuomiolla tai muulla täytäntöönpanokelpoisella päätöksellä. Päätösvalta maksuvapautuksesta olisi kuitenkin ollut Valtiokonttorilla, jolle hakemusta ei siis asiassa ole tehty.

Valtiokonttorin ja Oikeusrekisterikeskuksen selvityksissään antama kuvaus korvausasian etenemisestä vastaa näkemykseni mukaan sitä pääsääntöistä menettelyä, jolla valtio pyrkii perimään takautumisoikeuteen perustuvat saamisensa. Käsitykseni mukaan niiden voidaan katsoa toimineen asiassa lainsäädännössä säädetyissä puitteissa.

Oikeusrekisterikeskuksen kuolinpesän edustajalle antama informaatio on käsitykseni mukaan sekin ollut lähtökohtaisesti perusteltua. Oikeusrekisterikeskuksella ei ole ollut perintäkirjettä lähettäessään ulosottokelpoista päätöstä. Pidän uskottavana sitä, että keskuksen ja B:n käymissä keskusteluissa keskus on tämän seikan tuonut esille samoin kuin sen, että asia on mahdollista saattaa käräjäoikeuden tutkittavaksi. Näiltä osin minun on kyllä todettava, että keskuksen kuolinpesälle lähettämän vaatimuskirjeen muotoilu ei ole onnistunut. Siinä on nimittäin kehotettu kuolinpesää maksamaan vaadittu määrä, ”jolloin asiassa vältetään oikeudellisilta toimenpiteiltä”. Kirjeen saaja voi kokea kirjeen sävyn uhkailevana. Nyt esillä olevassa tilanteessa kirjeen saajana on vieläpä ollut kuolinpesä, jolla ei ole ollut aiempaa tietoa rikosilmoituksesta tai rikosvahinkoprosessissa. Oma näkemykseni on, että keskuksen tulisi selostaa tällaisissa tapauksissa kirjeessä enemmän vaatimuskirjeen luonnetta sekä sitä, mitä vaaditun summan maksamatta jättämisestä seuraa, hieman siihen tyyliin kuin mitä keskus ilmoittaa sanoneena B:lle puhelimitse.

Myös maksuvapautusmenettely on ollut keskuksen ja B:n välisissä keskusteluissa saamani selvityksen mukaan esillä. B on oudoksunut kehotusta jättää saatava maksamatta, jos haluaa hakea maksuvapautusta. Kun keskuksen mukaan sillä, onko saatavaa maksettu, on kuitenkin käytännössä merkitystä arvioitaessa maksusta vapauttamista, ei ohjeistusta tältä osin voi pitää nähdäkseni virheellisenä.

Syyntakeettomuuden huomioon ottaminen takautumismenettelyssä

Vaikka edellä todetun tavoin katson, että Valtiokonttorin ja Oikeusrekisterikeskuksen menettelyt ovat lainmukaisia, sisältää tämä nimenomainen tapaus erityispiirteen, jota vaatii oman tarkastelunsa.

C:n kuolinpesältä perittyä korvaussummaa ei siis ollut vahvistettu tuomiolla. Tämä seikka ei kuitenkaan vielä sinänsä ole itsessään poikkeuksellista, vaan kuten Oikeusrekisterikeskuskin on todennut, ajoittain sen tehtäväksi tulee periä kuolinpesältä valtion saatavia tapauksissa, joissa rikosentekijä on kuollut tekonsa jälkeen. Oman erityispiirteensä tilanteeseen tuo nähdäkseni kuitenkin se, että nyt puheena olevassa tapauksessa tekoon syyllistyneen henkilön syyntakeisuus voidaan kyseenalaistaa.

C:n rikosoikeudellista syyntakeisuutta on arvioinut kihlakunnansyyttäjä määrätessään esitutkinnan lopetettavaksi. Hän on nimittäin todennut olevan todennäköistä, ettei tuomioistuin tulisi tuomitsemaan potilasta, joka ei terveydentilan vuoksi itse kykene täysin hallitsemaan itseään.

Rikosoikeudellinen syyntakeettomuus ja rangaistukseen tuomitsemattomuus ei kuitenkaan merkitse automaattisesti sitä, että tekijä vapautuisi myös korvausvastuusta.

Vahingonkorvauslain 2 luvun 3 §:n mukaan mielisairas, vajaamielinen tai sieluntoiminnaltaan häiriintynyt on velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta määrän, joka hänen tilaansa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi. Syyntakeettoman tai alentuneesti syyntakeisen henkilön korvausvastuun lähtökohtana on siis täyden korvauksen sijasta olosuhteisiin nähden kohtuullinen korvaus.

Tässä tapauksessa tämä vahingonkorvauslain mukainen korvauksen kohtuullisuusarviointi puuttuu kokonaan. Valtiokonttorista saamani tiedon mukaan näin on tilanne pääsääntöisesti silloin, kun rikosoikeudenkäyntiin ei ryhdytä esimerkiksi tekijän syyntakeettomuuden vuoksi. Valtiokonttori ei saamani tiedon mukaan välttämättä edellytä, että uhri nostaisi tekijää vastaan vahingonkorvauskanteen, vaan se maksaa uhrille rikosvahinkolain nojalla oikeaksi katsomansa korvauksen. Valtiokonttori siirtää asian näissäkin tapauksissa Oikeusrekisterikeskukselle, joka ryhtyy toimiin valtion saamisen perimiseksi tekijältä.

Sen enempää Valtiokonttori kuin Oikeusrekisterikeskukseen eivät nähdäkseni arvioi tekijän mahdollista syyntakeettomuutta tässä yhteydessä. Valtiokonttorin tehtävänä onkin maksaa rikoksen uhrille korvausta hänen vahinkojensa perusteella sekä siirtää valtion saaminen Oikeusrekisterikeskukselle. Rikosvahinkolaissa tosin todetaan, että hakijan oikeus korvaukseen vahingosta vastuussa olevalta (alleviivaus tässä) siirtyy valtiolle. Tämä ilmaisu ei kuitenkaan näkemykseni mukaan tarkoita, että tekijän vastuuta voitaisiin tuossa yhteydessä erityisemmin arvioida, tai että säännös ainakaan velvoittaisi Valtiokonttoria syyntakeettomuuden arviointiin.

Myöskään Oikeusrekisterikeskuksella ei ole käytössään nimenomaista säännöstä, jonka perusteella se voisi vahingonkorvausvastuuta arvioida.

Oikeusrekisterikeskus on kantelun johdosta antamassaan selvityksessä todennut että, C:n kuolinpesä olisi voinut jättää maksamatta siltä perityn saatavan, minkä jälkeen keskus olisi nostanut kuolinpesää vastaan kanteen käräjäoikeudessa vaatien korvausta vahvistettavaksi. Tässä yhteydessä kuolinpesän olisi nähdäkseni ollut mahdollista vedota tekijän mahdolliseen syyntakeettomuuteen korvausvastuuta arvioitaessa ja saattaa näin ollen asia yleisen tuomioistuimen arvioitavaksi.

Maksuvapautusmenettely sisältää myös kohtuullisuusharkintaa. Maksuvapautuslain 1 §:n mukaan valtiokonttori voi vapauttaa korvausvelvollisen valtiolle tulevan korvauksen suorittamisesta osaksi tai kokonaan, jos vapautus ei loukkaa valtion etua taikka jos korvauksen periminen olisi ilmeisen kohtuutonta.

Maksuvapautuslaki on nähdäkseni kuitenkin säädetty etupäässä tilanteisiin, joissa korvausvelvollisuus on vahvistettu esimerkiksi tuomioistuimessa. Tähän viittaa mielestäni sana ”korvausvelvollisen”. Myös Oikeusrekisterikeskus on lausunnossaan todennut, että vapautusta ei pääsääntöisesti myönnetä, jos korvausvelvollisuutta ei ole vahvistettu tuomioistuimessa. Täysin poissuljettuna ei kuitenkaan nähdäkseni voida pitää sitä, että kohtuullisuusharkinnassa voisi saattaa Valtiokonttorin arvioitavaksi vapautuksen kohtuullisuuden myös sillä perusteella, että korvausvelvollisuutta ei olisi olemassa lainkaan syyntakeettomuuden vuoksi. Minulla ei ole mahdollisuuksia kuitenkaan arvioida sanotun perusteen menestymisen mahdollisuuksia maksuvapautusta arvioitaessa.

Sekä vahingonkorvauslain edellä selostetussa että maksuvapautuslain mukaisessa kohtuullisuusharkinnassa otetaan lisäksi huomioon muun muassa taloudelliset olosuhteet. Nyt puheena olevassa tapauksessa C:n kuolinpesän säästö on perukirjan mukaan ollut noin 450 000 euroa. Kuolinpesän varallisuuteen nähden perintää ei voidakaan pitää kohtuuttomana.

Valtiokonttori ja Oikeusrekisterikeskus ovat siis edellä kerrotuin perustein näkemykseni mukaan menetelleet laissa säädetyn harkintavaltansa puitteissa valtion takautumisoikeuteen perustuvan saatavan perinnässä kuolinpesältä.

Katson kuitenkin niiden kummankin laiminlyöneen käsitellä saatavaa viivytyksettä. Valtiokonttorilta kesti noin kahdeksan kuukautta siirtää saatava Oikeusrekisterikeskukseen, jolta puolestaan kesti noin 10 kuukautta lähettää kuolinpesälle vaatimuskirje saatavasta. Kumpikaan toimista ei ole selvitysten mukaan sisältänyt asiallista harkintaa sen suhteen, ryhdytäänkö siirto-/perintätoimeen. Kuolinpesän kannalta käsittelyaika on ollutkin kohtuuttoman pitkä. Käsitykseni mukaan kuolinpesän osakkaiden saattaisi olla helpompi myös hyväksyä ja ymmärtää perintä, jos kuolinpesä saisi tiedon rikosvahinkokorvauksesta ja valtion saamisesta ajallisesti huomattavasti lähempänä läheisensä poismenoa.

Oikeusrekisterikeskuksen menettelyn osalta totean lisäksi, että nähdäkseni sen kuolinpesälle lähettämän vaatimuskirjeen kirjoitusasu oli epäonnistunut ja sävyltään uhkaileva siltä osin kuin siinä on viitattu oikeudellisiin toimenpiteisiin. Oikeusrekisterikeskuksella on nähdäkseni ollut käytössään rikosvahingon syntymiseen liittyvät asiakirjat. Käsitykseni mukaan sen olisi tullut nyt puheena olevassa tapauksessa pyrkiä vaatimuskirjeessään avaamaan enemmän saatavan syntymistä ja niitä seurauksia, joita saatavan maksamisesta kieltäytymisestä kuolinpesälle mahdollisesti seuraisi.

Näiltä osin saatan Valtiokonttorin ja Oikeusrekisterikeskuksen tietoon edellä jaksossa 3.4.3 esittämäni käsitykset. Tässä tarkoituksessa lähetän päätökseni niille tiedoksi.

Kuten edellä olen jo todennut, C:n mahdollista syyntakeettomuutta ja vaikutusta vahingonkorvausvastuuseen ei asiassa ole arvioitu missään vaiheessa. Ottaen huomioon käytettävissäni olevan asiakirjaselvityksen ja esimerkiksi kihlakunnansyyttäjän päätöksen esitutkinnan päättämisestä, pidän selvänä, että hänen syyntakeisuutensa on ollut vähintäänkin alentunut. Teon tapahtumapaikkana on ollut sairaala. Nähdäkseni voidaan esittää perustellusti kysymys, tulisiko nyt esillä olevan kaltaisissa tilanteissa velkojapuolena olevan valtion oma-aloitteisesti arvioida esimerkiksi syyntakeettomuuden vaikutusta tekijän henkilökohtaiseen vahingonkorvausvastuuseen ja edelleen sitä, tulisiko valtion niin ikään oma-aloitteisesti arvioida takautumisoikeutensa perustuvan saamisen kohtuullisuutta ja tarvittaessa luopua saatavan perimisestä kohtuussyistä.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan sillä ei ole kuitenkaan yleistä toimivaltaa luopua saatavan täytäntöönpanosta. Vain saatavan vähäinen määrä on laissa mainittu syynä luopua täytäntöönpanosta.

Oikeusrekisterikeskus teki vuonna 2008 oikeusministeriölle esityksen Oikeusrekisterikeskuksen harkintavallan lisäämisestä varallisuuteen kohdistuvien seuraamusten täytäntöönpanossa (Dnro 48/32/08). Keskus totesi esityksessään, että täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö on hyvin yksityiskohtaista eikä viranomaisten harkinnalle ole jätetty tilaa. Se mainitsee esimerkkinä sen, että saatavan perimisestä luopuminen on mahdollista vain tarkasti säädellyissä tilanteissa.

Keskuksen mukaan täytäntöönpanossa tulee usein vastaan tilanteita, joissa pitäisi voida harkita onko täytäntöönpanon jatkaminen kohtuullista, järkevää ja taloudellisesti perusteltua. Myös rikosvahinkolakiin perustuvien valtion takautumissaamisten täytäntöönpanossa tulee usein eteen kohtuuttomia tilanteita. Keskus mainitsee esimerkkinä rikosvahinkosaamisen, jossa perintä kohdistuu henkilöihin, joille Valtiokonttori on maksanut korvauksia asianomistajina mutta jotka ovat samanaikaisesti osakkaina kuolinpesissä, jotka ovat

vastuussa takautumissaatavan suorittamisesta valtiolle. Nämä tilanteet liittyvät useimmiten henkirikoksiin.

Oikeusrekisterikeskuksesta saamani tiedon mukaan esityksestä käytiin aikanaan keskustelua ministeriön ja keskuksen välillä, mutta se ei kuitenkaan johtanut jatkotoimenpiteisiin.

Nyt esille noussut problematiikka valtion takautumisoikeuden nojalla syntyneen saatavan perinnästä poikkeava keskuksen aikanaan oikeusministeriölle esittämästä. Käsitelmäni mukaan keskukselle harkintavaltaa esimerkiksi täytäntöönpanon kohtuullisuuden perusteella antava säännös mahdollistaisi kuitenkin sen, että keskus ainakin voisi myös itsenäisesti harkita saatavan kohtuullisuutta ottaen huomioon esimerkiksi teon tapahtumaolosuhteet ja tekijän syyntakeisuus.

Edellä kerrotun perusteella, ja viitaten eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momenttiin, esitän oikeusministeriölle harkittavaksi, tulisiko sakon täytäntöönpanosta annettuun lakiin sisällyttää säännös, joka lisäisi Oikeusrekisterikeskuksen harkintavaltaa varallisuuteen kohdistuvien seuraamusten täytäntöönpanossa. Näiltä osin viitataan tässä ratkaisussa esittämäni lisäksi soveltuvin osin siihen, mitä Oikeusrekisterikeskus on oikeusministeriölle osoittamassaan kirjeessä Dnro 48/32/08 esittänyt. Lähetän sanotun kirjeen ministeriölle tiedoksi. Pyydän ministeriötä ilmoittamaan minulle 31.3.2016 mennessä toimenpiteistään asiassa.